

DANIEL WALDENSTRÖM

DEN EKONOMISKA OJÄMLIKHETEN I FINANSKRISENS SVERIGE

VÄRLDEN GENOMGÅR just nu en finansiell och ekonomisk kris som kommer att påverka många medborgares välfärd. Exakt på vilket sätt krisen kommer att drabba olika grupper är dock fortfarande oklart och därmed är också krisens inverkan på den ekonomiska ojämlikheten oviss. Kortsiktiga följder av arbetslöshet eller fallande tillgångspriser sammanfaller med långtgående konsekvenser av ändrade utbildnings- och karriärval.

Syftet med detta kapitel är att beskriva den ekonomiska ojämlikheten i dagens Sverige och på vilka sätt politiken kan utjämna medborgarnas livsvillkor och möjligheter att aktivt forma sin egen framtid i ljuset av de omställningar som den finansiella krisen för med sig.

Varför är det alls intressant att studera ett samhälles ekonomiska ojämlikhet? Frågan är långt ifrån okontroversiell. Vissa anser att ojämlikhet generellt sett inte är något negativt eftersom den skapar

incitament för människor att förflytta sig från låg- till högavkastande aktiviteter och därigenom öka sitt välstånd. Något robust samband mellan ojämlikhet och ekonomisk utveckling har forskningen dock ännu inte redovisat. Vidare anser vissa att det är människors absoluta levnadsstandard, och inte deras relativa, som spelar roll och att det därför är fattigdom och inte ojämlikhet som politiken bör bekämpa (Feldstein 1999). Andra menar att ojämlikhet är viktig i sig, och att den har stor inverkan på flera dimensioner i människors tillvaro, så som hälsoutfall (Subramaniam och Kawachi 2004, Rablen och Oswald 2008), utbildningsstatus (Mayer 2001) och en rad andra samhällsfenomen (Neckerman och Torche 2007).

Synen på ojämlikhetens betydelse hänger även samman med politiska och filosofiska argument om vilken sorts ojämlikhet som är den viktiga. Lite hårdtaget finns två kontrasterande synsätt (Roemer 1998). Enligt det ena, ofta kopplat till filosofen John Rawls, är det *ojämlikheter i utfall* som är det viktiga, exempelvis klyftan mellan botten och toppen av inkomstfördelningen. Fokus ligger inte på hur skillnaderna har uppstått utan snarare på hur stort avståndet mellan gruppernas socioekonomiska status är.

Det andra perspektivet lägger tonvikten vid *ojämlikheter i möjligheter* för människor att forma sin egen tillvaro givet kapacitet och ambitionsnivå. Medan »utfallsperspektivet« ser stora inkomstskillnader som något entydigt negativt är dessa enligt »möjlighetsperspektivet« oproblematiska om de återspeglar skillnader i individers ansträngningar. I den allmänna debatten brukar vänsterorienterade personer oftare betona skillnader i utfall, medan högerorienterade personer brukar vilja bortse från sådana skillnader till förmån för skillnader i individers möjligheter.¹

I denna studie kommer jag genomgående att beskriva ojämlikhet i både utfalls- och möjlighetstermer. Anledningen är att båda perspektiven är relevanta, om än i olika sammanhang. De är dessutom inte helt oberoende av varandra. Till exempel ger en stor förmögenhets-spridning i länder där högre utbildning kostar pengar upphov till stora skillnader i barnens möjligheter att fritt välja utbildning.

Att empiriskt utvärdera ojämlikhet i utfall och möjligheter är inte

1. Vänster-högerkopplingen stämmer dock inte alltid. Socialdemokraternas partiledare Mona Sahlin tog under partikongressen 2009 avstånd från utfallsperspektivet till förmån för möjlighetsperspektivet: »Jämlikhet handlar inte om att alla ska bli likadana. Man kan säga att jämlikhet handlar om lika möjligheter att välja olika, och därför bli olika.« (Sahlin 2009).

enkelt. Utfallsskillnader mäts ofta som spridningen i hushållens (eller individernas) disponibla inkomster under ett år, det vill säga den disponibla *inkomstfördelningen*. Detta mått är dock inte idealiskt eftersom ett år egentligen är en för kort period i förhållande till flera relevanta faktorer. Det tar flera år att utbilda sig och under den tiden är man per definition låginkomsttagare även om man under största delen av sitt liv är högavlönad kirurgspecialist. Att föda och vara hemma med barn eller befinna sig mellan arbeten påverkar också personers årsinkomster tillfälligt och framställer dem som fattigare än de i själva verket är. En lösning skulle vara att analysera livsinkomster, men tyvärr saknas bra data över sådana.² Vissa anser dock att själva inkomsterna är ett ofullständigt mått på välfärd och att andra mått vore bättre. Ett vanligt alternativ som framförs är konsumtion, men även här är problemet att vi har betydligt svårare att mäta folks konsumtion.³

Möjlighetsskillnader är om möjligt ännu svårare att mäta. Det vanligaste måttet på ojämlikheten i möjligheter är graden av överföring i socioekonomisk status mellan generationer, *den sociala rörligheten*. En hög social rörlighet innebär att den statistiska korrelationen mellan föräldrars och barns socioekonomiska status är låg. Detta tolkas som att barnen har stora möjligheter att själva forma sin tillvaro, oberoende av föräldrarnas inverkan. Trots att detta är det bästa sättet vi känner till att mäta möjlighetsojämlikhet är det inte perfekt. Jencks och Tach (2006) påpekar att även när det råder total jämlikhet i möjligheter kan det finnas orörlighet mellan generationer, alltså likheter mellan föräldrars och barns status. Till exempel överför föräldrar gener och ofta även attityder, så som arbets- eller studiemoral, vilka de flesta anser bör kunna finnas i ett samhälle utan att de står i strid med föreställningen om barns lika möjligheter. Vidare innebär inte nödvändigtvis en hög social rörlighet (alternativt låg korrelation mellan föräldrars och barns status) att samhället varit framgångsrikt på att utjämna olikheter i livschanser. För att kunna påstå detta behövs mer direkta mått på exakt vilka utjämnande åtgärder, exempelvis utbildningsreformer, som politiker tillämpat och hur de påverkat rörligheten.⁴

2. För en diskussion om problemen med att mäta inkomstojämlikhet och omfördelning över livscykel, se Bergh (2009).

3. Krueger och Perri (2006) jämförde tidigt trender i inkomst- och konsumtionsojämlikhet i USA. Liknande jämförelser avseende Sverige presenteras i Wallen och Fölster (2009).

4. På senare tid har allt fler forskare studerat vilka effekter som utbildningsreformer har haft på den intergenerationella korrelationen i inkomster. Några av dessa diskuteras i kapitlets näst sista avsnitt.

Spridning och rörlighet i inkomstfördelningen

I en analys av den svenska inkomstjämlighetens utveckling konstaterade Björklund och Freeman (2006) att Sverige trots flera turbulenta år på 1990-talet bibehållit en jämn fördelning. Beskrivningen bekräftas av tabell 3.1 som visar inkomstspridningen för åren 1980 och 2003 i Sverige och elva andra industriländer. Vid båda dessa år var den svenska spridningen lägst, även om den har ökat mer i Sverige än i de flesta andra länderna.

Inkomstfördelningens utveckling kan även beskrivas genom att studera hur olika grupper absoluta inkomstnivåer förändrats över tid. Figur 3.1 visar detta för disponibla inkomster (efter inflation) mellan 1991 och 2008. Rangordningen av inkomsttagarna görs om från år till år och det är därför inte nödvändigtvis samma personer i varje inkomstfraktil under hela perioden, vilket förmodligen underskattar de reala inkomstökningarna i de lägre grupperna. Diagrammet visar att de allra flesta svenskarna upplevde betydande reala inkomstlyft under perioden. Inkomsterna låg först relativt stilla under större delen av 1990-talet, sannolikt som en följd av den ekonomiska krisen

TABELL 3.1 Inkomstfördelning i tolv länder 1980 och 2003.

Land	Ginikoefficient		
	2003	1980	Förändring (%)
Sverige	0,24	0,20	+20
Norge	0,26	0,22	+15
Schweiz	0,27	0,31	-13
Tyskland	0,28	0,24	+13
Frankrike	0,28	0,29	-3
Taiwan	0,30	0,27	+14
Australien	0,31	0,28	+11
Kanada	0,32	0,28	+12
Spanien	0,34	0,32	+6
Storbritannien	0,35	0,27	+28
Israel	0,37	0,30	+22
USA	0,37	0,30	+24

Anm: Inkomstspridningen mäts som ginikoefficienten i disponibla inkomster. Årtalen är ungefärliga. Data från Luxembourg Income Study, <http://www.lisproject.org/key-figures/kf-workbook.xls> (2009-11-15).

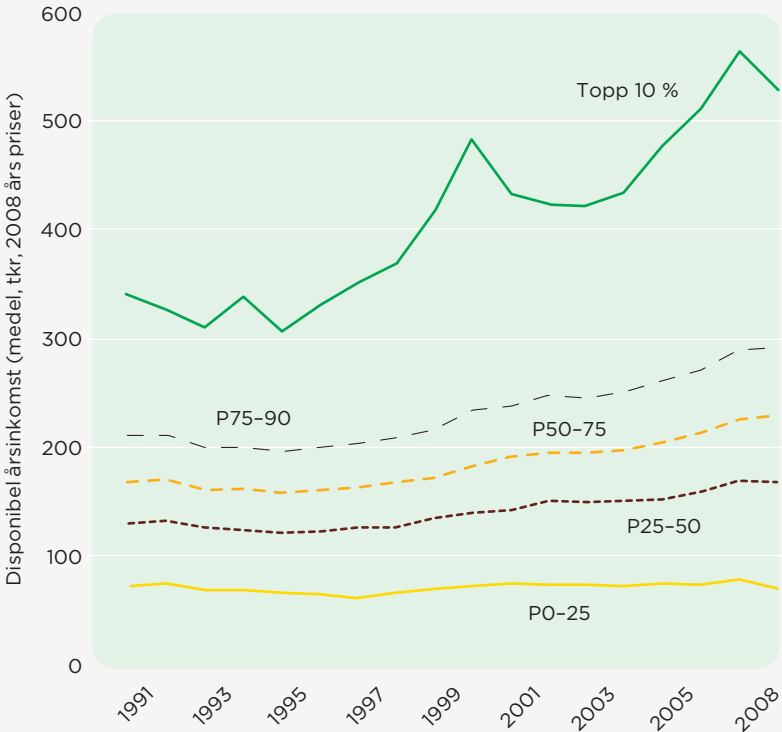
och dess följdverkningar. Sedan 1998 har dock realinkomsterna ökat kraftigt, med i genomsnitt 1,7 procent per år.

Låginkomsttagarna i den lägsta fjärdedelen förefaller ha tappat i förhållande till medel- och höginkomsttagare. De är den enda grupp vars inkomster inte ökat i reala termer under perioden, utan föll från 76 000 kronor till 72 000 kronor. Resultatet bör dock tolkas försiktigt eftersom ingen justering gjorts för studie-, arbetsmarknads- eller hushållsstatus. När man använder undersökningsmaterial som är bättre anpassade för analyser av fördelningens nedre delar förändras bilden något, men inte mycket. Exempelvis visar även SCB:s inkomstfördelningsundersökning på ett ökande avstånd mellan botten och de övriga (Statistiska Centralbyrån 2009).⁵ Ett annat exempel är SNS Valfärdsråd 2008, som studerade fattigdomen i Sverige under och efter 1990-talskrisen (Dahlberg m.fl. 2008). Fattiga är personer med inkomst under 60 procent av den disponibla medianinkomsten, vilket 2007 motsvarade 9 000 kronor i månaden. Valfärdsrådet fann att andelen fattiga och socialbidragstagare ökade kraftigt under 1990-talet men därefter minskade lika mycket under 2000-talet. Ny statistik från Socialstyrelsen visar emellertid att socialbidragsutbetalningarna ökat kraftigt under 2008 och 2009 (Socialstyrelsen 2009). Slutsatsen är att låginkomsttagarna fram tills nyligen inte tappat särskilt mycket i förhållande till medelklassen men att deras situation under det allra senaste året kan ha förvärrats betydligt.

De största inkomstökningarna återfinns i toppen av fördelningen. Med toppen menar jag inte fördelningens övre halva i största allmänhet. Figur 3.1 visar att utvecklingen i decilerna ovanför medianen är snarlika varandra. Det är istället den mycket kraftiga ökningen i den översta tiondelen av inkomstfördelningen som sticker ut. Tidigare studier visar rent av att det även inom denna toppgrupp finns en ännu mindre elit, toppprocenten, som skiljer ut sig än mer från den övriga toppen i det att deras inkomster nästan uteslutande kommer från olika former av kapitalavkastning, särskilt kapitalvinster (Roine och Waldenström 2006, 2010). Det är också den kraftiga ökningen av kapitalvinster, främst till följd av stigande börsvärden, som förklarar inkomstökningarna i Topp 10 % sedan 1990-talets mitt.

Hur ser då ojämlikheten i möjligheter ut i Sverige? Som redan nämnts mäts denna vanligen genom att studera social rörlighet mellan

5. Enligt SCB:s data sjönk inkomstknoten för de tionde och femtonde inkomstpercentilerna (P10/P50) från 0,68 år 1993 till 0,57 år 2007.

FIGUR 3.1 Real inkomstutveckling för olika inkomstgrupper, 1991–2008.

Anm: Disponibel inkomst är totalinkomst efter skatter och bidrag, beräknad av SCB från Inkomst- och taxeringsregistret. Siffrorna för 2008 är preliminära. Populationen är individer 20–64 år.

generationer. Detta sker vanligen genom att beräkna hur stor del av barnens (oftast sönnernas) inkomster som förklaras av deras föräldrars (oftast fädernas) inkomster vid ungefär samma tidpunkt i livet (oftast runt 30-årsåldern). Ju mer föräldrarnas inkomster förklarar barnens inkomster, desto lägre är rörligheten mellan generationer. Om det statistiska sambandet (den s.k. elasticiteten) uppmäts till 0,25 i en linjär regression betyder det att fäder vars inkomster ligger 50 procent över genomsnittet i fädernas fördelning kommer att ha söner som har inkomster 12,5 procent över genomsnittet i sönnernas fördelning.⁶

Figur 3.2 visar dessa mått på inkomstorörlighet (stigande längs y-axeln) för tolv utvecklade länder, däribland Sverige, under 1990-ta-

6. Se Björklund och Jäntti (2009) för en närmare beskrivning av denna metodologi.

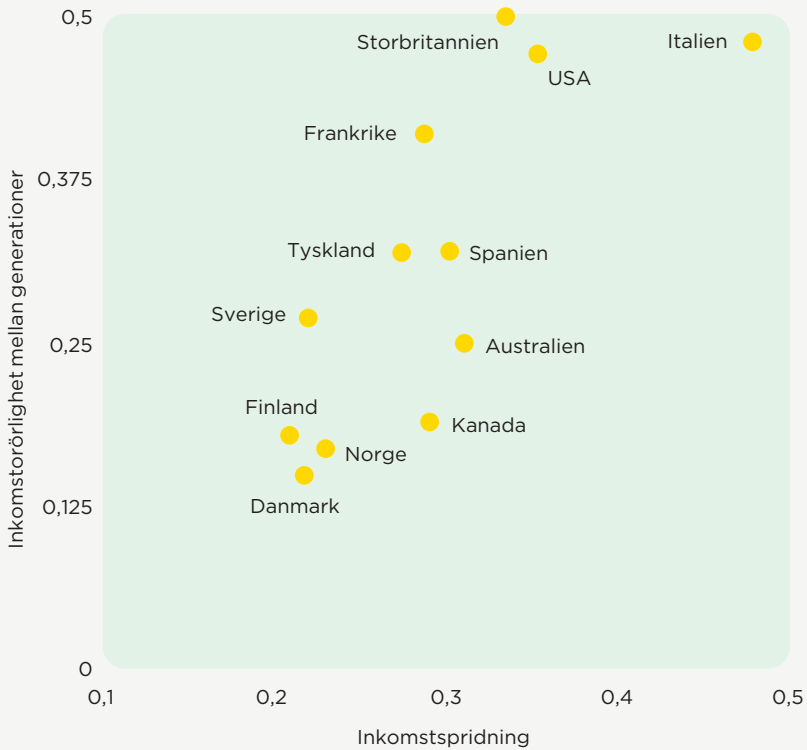
let. Som synes är rörligheten högst i de nordiska länderna och Kanada medan den är lägst i USA, Storbritannien och Italien. I Sverige ligger elasticiteten på cirka 0,25 medan den i Danmark ligger under 0,2, i Tyskland kring 0,35 och i USA kring 0,5. Detta betyder alltså att fäder med en inkomst över 50 procent än genomsnittet har söner som i förhållandet till genomsnittet ligger 12,5 procent högre i Sverige, 16 procent högre i Tyskland och 25 procent högre i USA. Trenden i USA går mot ökad social rörlighet (Mayer och Lopoo 2005) medan den i Sverige varit förhållandevis konstant under de senaste decennierna (Björklund, Jäntti och Lindquist 2009).

I figur 3.2 visas även hur ländernas inkomstorörlighet samvarierar med deras inkomstspridning. Korrelationen är starkt positiv (0,8), vilket säger att orörligheten är relativt hög i länder med relativt hög inkomstspridning. Tolkningen av detta är dock inte uppenbar. Kanske leder en hög rörlighet till en jämn fördelning. Eller så är det lättare att förändra sin status i en ekonomi med sammanpressad inkomstfördelning. De incitamentseffekter som en hög inkomstspridning ofta anses medföra skulle därmed inte nödvändigtvis alltid vara realiserbara i praktiken, möjligen till följd av barriärer i utbildningssystemet (se vidare avsnittet nedan om utbildning och social rörlighet).

Mekanismerna bakom inkomströrligheten är emellertid betydligt mer komplicerade än så. Till att börja med är det inte enbart föräldrarnas inkomster som påverkar barnens framtida utfall. Även förmögenhet, utbildning, intelligens, social förmåga och attityder spelar roll, vilket gör att orsakssambandet i figur 3.2 lika gärna kan vara noll. Dessutom skiljer sig rörligheten mellan olika delar av fördelningen. Till exempel finner Jäntti m.fl. (2005) att den relativt låga rörligheten i USA till största delen drivs av svårigheten för söner till låginkomstfäder att byta inkomststatus. Hela 40 procent av söner till fäder i den lägsta inkomstfemtedelen lyckades inte. I Sverige är motsvarande siffra 27 procent. Sverige framstår dock som relativt orörligt i toppen av inkomstfördelningen, i synnerhet i den allra högsta inkomsttoppen. Björklund, Roine och Waldenström (2008) finner att söner till fäder i topp tusendelen av inkomstfördelningen nästan helt och hållet tillhörde samma inkomstkategori som sina fäder. Förklaringen ligger till största delen i de betydande (delvis ärvda) kapitalinkomster som dessa toppgrupper har. Resultatet antyder att den svenska inkomströrligheten verkar kombinera en hög intergenerationell rörlighet bland låg- och medelinkomsttagare och vad som skulle kunna beskrivas som »kapitalistiska dynastier« i den absoluta toppen. Hu-

ruvida svårigheten att nå toppen alls är något som borde bekymra politikerna är dock inte uppenbart. Ytterst beror det på om man tror att möjligheten att bli väldigt rik enbart gynnar dem som lyckas eller om deras framgång även skapar välstånd i samhället som helhet.

Slutsatsen är att Sverige fortfarande har en av världens jämnaste inkomstfördelningar, såväl i termer av årsvis spridning som i intergenerationell rörlighet. Inkomstspridningen har ökat något på senare år, dock inte på det alarmerande vis som har gjorts gällande på vissa håll i debatten. De allra flesta svenskar har upplevt kraftiga reala inkomstökningar. Den sociala rörligheten har varken ökat eller minskat på senare tid.

FIGUR 3.2 Orörlighet och spridning i inkomstfördelningen i tolv länder.

Anm: Inkomstörörlighet definieras som inkomstelasticiteten mellan fäders och söners långsiktiga inkomster (Corak, 2006, tab. 1). Inkomstspridningen är ginikoefficienter i den disponibla inkomstfördelningen (Luxembourg Income Study (LIS), <http://www.lisproject.org/key-figures/kf-workbook.xls>, 2009-11-15). Årtalen från LIS är valda för att ligga så nära årtalen för rörlighetsstudiernas dataurval som möjligt.

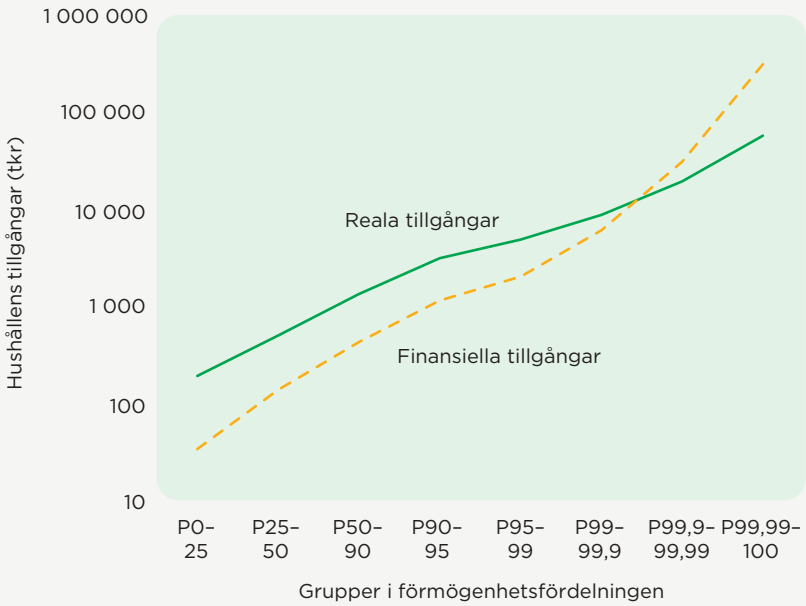
Spridning och rörlighet i förmögenhetsfördelningen

Förmögenheter är en ofta förbisedd aspekt av ekonomisk ojämlikhet. Detta är olyckligt med tanke på förmögenheters betydelse för människors välbefinnande och livschanser. De utgör en allmän försäkring mot negativa inkomstchocker och kan även användas för investeringar i eget eller andras entreprenörskap. Att inkludera privata förmögenheter i en analys av den ekonomiska ojämlikheten är därför naturligt.

Ett allmänt resultat från forskningen är att förmögenhetsfördelningen i alla länder är betydligt skevare än inkomstfördelningen. I Sverige tjänade till exempel den högsta inkomstdecilen 2005 knappt 30 procent av alla inkomster medan den rikaste förmögenhetsdecilen samma år ägde nästan dubbelt så mycket (58 procent) av alla förmögenheter. Historiskt sett är dock detta en relativt jämlik förmögenhetsfördelning: 1920 ägde den rikaste tiondelen i Sverige över 90 procent av alla förmögenheter (Roine och Waldenström 2009).

Förmögenheternas sammansättning ser mycket olika ut i toppen jämfört med den övriga fördelningen. De rikas tillgångar är till största delen finansiellt kapital (främst aktier) medan det stora flertalet svensks ägande är knutet till det egna boendet. Figur 3.3 visar genomsnittsvärden för dessa båda tillgångsslag i olika delar av den svenska nettoförmögenhetsfördelningen år 2006. Den fattigaste fjärdedelen, drygt 1,1 miljoner hushåll, hade före skulder i genomsnitt 34 000 kronor i finansiella tillgångar och 194 000 kronor i reala tillgångar. Nettoförmögenheten, alltså summan av tillgångarna minus alla skulder, var dock negativ för denna grupp: »431 000 kronor. Att siffran är negativ (och inte noll) bör inte tillskrivas alltför mycket värde. Det återspeglar främst en ofullständighet i statistiken över bostadsrätter och marknadsvärderingar av småhus. Poängen är istället att visa att tillgångarna är belånade och därför knappast fullt användbara som exempelvis startkapital i ett företag. Går man längre upp i fördelningen visar det sig att nära hälften av alla hushåll hade en nettoförmögenhet som var negativ eller nära noll. Inom den övre halvan dominerar bostadsägandet hushållens förmögenheter förutom i den absoluta toppen. Topprocentshushållet ägde i genomsnitt 11,5 miljoner kronor i finansiellt kapital, 10,3 miljoner kronor i realkapital och 21,7 miljoner kronor i nettoförmögenhet.

Betyder dessa siffror att den svenska medelklassen är fattig? Inte nödvändigtvis. En viktig tillgångspost saknas, nämligen de pensions-tillgångar som varje individ har intjänat och får ta del av i livets slut-

FIGUR 3.3 Finansiella och reala tillgångar i den svenska förmögenhetsfördelningen, 2006 (genomsnitt, kr).

Anm: Data är för år 2006 och beställd av SCB. Den visar hushållsfördelningen rangordnad efter nettoförmögenhet (summa finansiella och reala tillgångar minus skulder) för olika percentilgrupper. Totalt ingår knappt 4,43 miljoner hushåll ägandes sammanlagt 2 055 miljoner kronor i finansiella tillgångar och 5 003 miljoner kronor i reala tillgångar exklusive skulder.

skeden. En uppskattning av det totala nuvärdet av svenskarnas offentliga och privata pensionstillgångar år 2006 är 4 991 miljarder kronor, vilket är lika mycket som summan av svenskarnas finansiella och reala tillgångar (Roine och Waldenström 2009). Pensionstillgångar är emellertid speciella och inte fullt ut att betrakta som privata förmögenheter eftersom individen inte kan föfoga fritt över dem. I vissa länder är dock situationen en annan och medborgarna kan ibland belåna sin pensionsförmögenhet (USA) eller på andra sätt ta ut den (Italien) för förtida investeringar eller konsumtion.

Hur ser då ojämlikheten i möjligheter ut i termer av förmögenheter? Den intergenerationella förmögenhetsrörligheten är i stort sett ett

outforskat fenomen.⁷ För Sverige finns inga studier gjorda, men den handfull undersökningar som är gjorda i andra länder ger vid handen att förmögenhetsrörligheten generellt sett är betydligt lägre än inkomströrligheten, med intergenerationella elasticiteter på 0,5–0,8 vilka ska jämföras med dem för inkomster på 0,2–0,5.⁸ Med andra ord är det generella resultatet att den ekonomiska ojämlikheten i möjligheter ökar när även förmögenhetens betydelse tas i beaktning.

Trots att det alltså inte finns några systematiska studier av den svenska förmögenhetsrörligheten kan man få åtminstone en indikation på denna genom att studera de superrika och deras väg till toppen. Hur stor andel av de deras förmögenheter är egenhändigt skapade respektive ärvda? I tabell 2.2 presenteras en nygjord analys av sammanställda journalistiska listningar av de rikaste hushållen i Sverige och USA för åren 1983 och 2009.⁹ Jag har klassificerat de rika som antingen »entreprenörer« (de ursprungliga skaparna av förmögenheten) eller »arvingar« (alla andra).¹⁰ Resultatet, som ska tolkas med försiktighet, visar att Sveriges rikaste är till ungefär en tredjedel (37–38 procent) entreprenörer. I USA är andelen entreprenörer nästan den dubbla (64–69 procent). Ingen större förändring i dessa andelar har ägt rum i något av länderna mellan de två åren. Bilden är ungefär densamma om man istället utgår från förmögenheternas storlek, men bara om entreprenören Ingvar Kamprads gigantiska tillgångar utelämnas. Bilden som framträder är att förmögenhetsdynamiken i Sverige är relativt begränsad, åtminstone vad gäller chanserna att ta sig in i den yttersta toppen. Mer forskning inom detta område vore dock önskvärd för att bättre kunna återge och förklara de mekanismer som ligger bakom bildandet av stora rikedomar.

En tänkbar förklaring är att förutsättningarna för uppåtmobilitet i den svenska förmögenhetsfördelningen inte är de allra bästa. Kan till exempel en person utan pengar, men med en god företagsidé, få tillgång till kapital utifrån i Sverige? Forskningen visar att egenföre-

---

7. Jag har nyligen tillsammans med kolleger inlett ett omfattande projekt som syftar till att kartlägga och analysera den svenska förmögenhetsrörligheten och dess bestämningsfaktorer.

8. En av de mest tillförlitliga skattningarna av förmögenhetsrörlighet är gjorda av Wahl (2003).

9. Beräkningar för åren 1992 och 2003 visar på liknande nivåer för båda länderna.

10. Naturligtvis är denna dikotomi förenklad. Man kan tänka sig olika typer av arvingar, där vissa aktivt förvaltat eller till och med vidareutvecklat arvet medan andra passivt levt av dess avkastning.

TABELL 3.2 Entreprenörer och arvingar bland superrika svenskar och amerikaner, 1983 och 2009.

	Sverige		USA	
	1983	2009	1983	2009
Andel av antal (%)				
Entreprenörer	37	38	64	69
Arvingar	63	62	36	31
Andel av förmögenhet (%)				
Entreprenörer (exkl. Kamprad)	58 (54)	59 (27)		
Arvingar (exkl. Kamprad)	42 (46)	41 (73)		
Ålder (år, medel)				
Entreprenörer	56	62		
Arvingar	45	51		
Förmögenhetens ålder (år, medel)				
Entreprenörer	19	28		
Arvingar	74	73		

Anm: För Sverige ingår de 100 rikaste (0,02 % av befolkningen) och för USA ingår de 400 rikaste (»Forbes 400«, ca 0,002 % av befolkningen). Svenskar bosatta i utlandet är inkluderade. Förmögenhet är nettoförmögenhet, vanligen definierad i källorna som »tillgångar minus kända skulder«. Ägarna är definierade som hushåll (vuxna från 18 och uppåt utgör egna hushåll), för Sverige år 1983 har klanförmögenheter brutits upp utifrån kända interna ägarstrukturer. Förmögenheternas ålder baseras på bedömningar av tillgängligt källmaterial och baseras på startår för den förmögenhetsgrundande verksamheten (vilket inte nödvändigtvis är samma år som förmögenheten blev »stor«). IKEA:s ägare Ingvar Kamprad är delvis särredovisad på grund av hans enormt stora förmögenhet.

Källor: För Sverige, tidskrifterna *Affärsvärlden* (1983, nr 38) och *Veckans Affärer* (2009, nr 43). För USA, Kopczuk och Saez (2004) för år 1983 och *Forbes* för år 2009.

tagande är en faktor som kraftigt ökar möjligheten att röra sig uppåt i förmögenhetsfördelningen (Quadrini 1999). Om det är lätt att skaffa medel utifrån för att realisera sina projekt finns därmed även goda förutsättningar för mobilitet uppåt i förmögenhetsfördelningen.

I ett par studier har betydelsen av privata förmögenheter för sannolikheten att starta eget företag i Sverige studerats. Lindh och Ohlsson (1996) finner att lotterivinnare som oväntat fått betydande kapitaltillskott oftare än andra startar eget företag. Nykvist (2008) finner en liknande positiv effekt av ett eget startkapital (skattepliktig förmögenhet) på nyföretagande. Med andra ord verkar inte svenska kapitalmarknader fungera perfekt när det gäller att tillhandahålla idérika

entreprenörstalanger kapital. För om så hade varit fallet hade inte lotterivinster spelat någon större roll eftersom de entreprenöriellt lagda lotterivinnarna redan hade fått riskkapital från annat håll.

En möjlig lösning, som inte tidigare diskuterats särskilt mycket, vore att låta de medborgare som vill få låna av sin framtida pension. På samma sätt som i USA skulle sådana lån naturligtvis vara förknippade med strikta återbetalningsregler, så att endast personer med höga förväntningar på framtida avkastning skulle vilja ta dem.¹¹ Möjligen skulle en sådan ökad flexibilitet i kapitaltillskott, där entreprenören kan behålla kontrollen över sitt projekt, vara ett tänkbart komplement till framtida nyföretagarfinansiering.

Finansiella krisers effekt på ekonomisk ojämlikhet

Mot bakgrund av den rådande finansiella krisen i världen är det motiverat att ställa frågan hur finansiella kriser påverkar fördelningen av inkomster och förmögenheter och människors möjligheter att forma sina liv. Forskningen på detta område är fortfarande i sin linda varför jag i detta avsnitt diskuterar vilka de förväntade effekterna är samt några observationer från tidigare finanskriser.

Alla kriser har vinnare och förlorare, även finanskriser. Medan alla drabbas kortsiktigt av kraftigt höjda kapitalkostnader kan de relativt kapitalstarkare aktörerna gynnas på längre sikt när deras konkurrenter slagits ut. Krisens fördelningseffekter kan alltså se olika ut på kort och lång sikt. Till de grupper som drabbas hårdast hör fattiga entreprenörer, vars (förväntat lönsamma) projekt i mindre utsträckning kommer att finansieras i takt med att bankerna stryper sin kreditgivning.

När det gäller vanliga löntagare är de i välfärdsstater som Sverige förhållandevis skyddade från krisens skadeverkningar, åtminstone kortsiktigt. Anledningen är att deras lönekontrakt ofta är fasta och att arbetslöshetsförsäkringar erbjuder temporära inkomstskydd. Erfarenheten från 1990-talskrisen visar hur viktiga dessa automatiska stabilisatorer kan vara. Som figur 3.1 visade var effekterna på människors disponibla inkomster överlag små under 1990-talet, trots en kraftigt ökad arbetslöshet.

---

11. Studier av dessa »pensionslån« har inte funnit några allvarliga problem, utan snarare fördelar i att låta människor utjämna användningen av sina tillgångar över tid (se till exempel Beshears m.fl. 2008).

Sett över en längre tidshorisont kan dock finanskriser ha större inverkan, i synnerhet om de sprider sig till den reala ekonomin. Arbetslöshet har till exempel visats ha betydande långsiktiga effekter på dem som drabbas, exempelvis genom missad erfarenhet. Ungdomar har typiskt sett ansetts som något mindre drabbade eftersom de är mer flexibla och anpassningsbara. Men även unga människors tidiga arbetslösheter kan leva kvar. I en studie finner Nordström Skans (2004) att unga som blev arbetslösa direkt efter gymnasiet fem år senare hade lägre inkomster och löpte större risk att vara arbetslösa än de som inte genomgick samma tidiga arbetslöshet.

De negativa effekterna kan dock dröja kvar ännu längre och rent av överföras till de drabbades barn. En studie av kanadensiska arbetslösa visade till exempel att barn till arbetslösa tjänade nästan 10 procent mindre i vuxen ålder än barn till föräldrar som inte varit arbetslösa (Oreopolous, Page och Stevens 2008). Effekten av föräldrars arbetslöshet förefaller dock vara betydligt mindre i de nordiska länderna. I en liknande studie i Norge finner Bratberg, Nilsen och Vaage (2007) inga persistenta effekter alls, vilket de tentativt tillskriver den i allmänhet högre inkomstmobiliteten mellan generationer i Norden. Även socialbidrag har funnits gå i arv mellan generationer, även om det som främst driver detta förefaller vara gemensamma faktorer hos föräldrar och barn. Att växa upp i en familj som får bidragen är alltså inte något som i sig skapar en större benägenhet att själv få bidrag som vuxen (Edmark och Johansson 2007).

De kortsiktigt största effekterna av en finanskris återfinns troligtvis i den övre delen av fördelningen, i synnerhet den yttersta toppen. De stora kapitalägarnas ägande är knutet till aktiemarknaden och när aktiekurserna rasar decimeras också de rikas förmögenheter. Även höginkomsttagare kan påverkas mycket negativt under kriser, särskilt i den mån de får sin lön i form av rörlig ersättning kopplad till företagets aktiekurs eller vinster.¹² Historiskt sett finns många exempel på att finanskriser drabbar toppen hårt. Enligt historikern Jan Glete innebar det tidiga 1920-talets bank- och deflationskris i Sverige att den gamla tidens jordägar- och brukselit bröts ned och ersattes av en ny industri- och finanselit (Glete 1987). Under den stora 1930-talsdepressionen i USA tappade den amerikanska inkomst- och förmögen-

12. Ca 30 procent av svenska börsvd:ars inkomst är i form av s.k. rörlig ersättning. Andelen är mer än den dubbla för motsvarande vd:ar i USA (Bång och Waldenström 2009).

hetstoppen kraftigt i förhållande till övriga befolkningen, vilket delvis berodde på en kraftig politisk reaktion mot höga löner i näringslivet och att rörliga ersättningar begränsades i lag. Även under den svenska 1990-talskrisen upplevde toppinkomsttagarna nedgångar i sina inkomster, särskilt i form av minskade kapitalinkomster. Men effekten var kortvarig och redan vid mitten av 1990-talet hade de återhämtat sig, mycket tack vare kraftig värdetillväxt på den svenska aktiemarknaden (Roine och Waldenström 2006, 2010).

För att säga någonting om den senaste finanskrisens effekter på svenskarnas inkomster och förmögenheter presenterar jag en enkel analys i tabell 3.3 som visar hur den genomsnittliga disponibla inkomsten förändrats mellan 2007 och 2008 i olika grupper av inkomstfördelningen. Notera att siffrorna inte enbart visar effekterna av den finansiella turbulensen utan även en mängd andra faktorer exempelvis förändringar i beskattning (jobbskatteavdrag) eller utbildning. Nästan helt i enlighet med förväntningarna föll inkomsterna mest i fördelningens botten (den lägsta fjärdedelen) och den yttersta toppen (den högsta procenten), medan övriga gruppers inkomster inte påverkades nämnvärt. När det gäller förmögenheternas utveckling är den svårare att studera i avsaknad av tillgänglig förmögenhetsstatistik för perioden. Istället har återigen de rikaste 100 svenskarnas förmögenheter studeras under åren 2007–2009, vilket ger en anekdotisk men ändå informativ bild av den yttersta toppen. Bilden är likartad: de rika upplevde ett kraftigt förmögenhetsfall på över 40 procent mellan 2007 och 2008. Året därpå vände dock utvecklingen och deras genomsnittliga förmögenhet växte med drygt elva procent. Utvecklingen följer i stort aktiemarknaden, även om återväxten för de rikas förmögenheter varit mindre än börsens värde.¹³

Sammanfattningsvis kan man konstatera att finanskriser har en stor inverkan på människors inkomster och förmögenheter. På kort sikt förefaller effekten vara särskilt stor i såväl toppen som botten av fördelningen, vilket också är vad som hänt i Sverige mellan 2007 och 2008. De långsiktiga effekterna kan dock vara andra, beroende på bland annat krisens långvarighet och aktörernas beteendemässiga respons. Särskilt bör politiken observera i vilken grad bankernas mer

---

13. Skillnaden i värdeökning under 2009 mellan börsen (ca +40 procent) de rikas tillgångar (ca +11 procent) kan bero på flera saker, till exempel att många rikas ägande finns i onoterade bolag. Ju längre ned i toppen man går kommer dock andelen börsaktier sannolikt stiga, vilket skulle antyda att skillnaderna inom toppen minskat under året.

TABELL 3.3 Finanskrisens tidiga fördelningseffekter i Sverige, 2007-2009.

Disponibel årsinkomst (tkr, medel)	2007	2008	Proc. för.	
Lägsta kvartilen (P0-25)	81	72	-10	
Andra kvartilen (P25-50)	172	171	-1	
Tredje kvartilen (P50-75)	228	231	+1	
Fjärde kvartilen utom toppdecilen (P75-90)	293	295	+1	
Toppdecilen utom toppprocenten (P90-99)	431	421	-2	
Topprocenten (P99-100)	1756	1500	-14	
Nettoförmögenhet (milj kr, medel)	2007	2008	2009	Proc. för.
Sveriges 100 rikaste	8 125	5 742		-42
Sveriges 100 rikaste		5 742	6 510	+12

Källa: För inkomster, se figur 3.1. Förmögenhetsdata är från miljardärslistningar i *Veckans Affärer*.

restriktiva kreditgivning drabbar mindre och nystartade företag. Tack vare Sveriges generellt sett höga sociala rörlighet mellan generationer är dock risken att krisens effekter i form av arbetslöshet eller socialbidragstagande går i arv till kommande generationer.

Politikens möjligheter I: Skatter

Hittills har jag främst beskrivit olika aspekter av den svenska ekonomiska ojämlikheten. Den ekonomiska politikens betydelse har inte behandlats uttryckligen, men dess effekter har likväl framskymt på flera håll, till exempel i de disponibla inkomsternas fördelning och utveckling under 1990-talskrisen. Ett centralt politiskt instrument i detta sammanhang är utan tvekan inkomst- och ägarbeskattningen, vilken både formar och formas av den ekonomiska ojämlikheten.

Sveriges skatter är internationellt sett höga. Skattetrycket, alltså skatternas totala andel av BNP, ligger nära 50 procent och är näst högst i OECD (efter Danmark). Men ett högt skattetryck är inte detsamma som att skatternas *progressivitet* är hög. Ett progressivt skattesystem utmärks av att andelen av inkomsten som betalas i skatt ökar

i inkomstens nivå; ju mer man tjänar på sitt arbete eller kapital desto mer skatt betalar man. En låginkomsttagare betalar förmodligen högre skatter i högskatteländer än i lågskatteländer.

De flesta länders inkomst- och förmögenhetsbeskattning har progressiva inslag. Kapitalskatterna tillhör de mest progressiva, följt av inkomstskatterna, medan sociala avgifter typiskt sett är platta. Skulle även andra viktiga skattebaser beaktas, främst konsumtionsskatterna (särskilt mervärdesskatten), framgår att dessa i många fall rent av är regressiva eftersom de normalt sett upptar en högre andel av låginkomstshushållens inkomster.

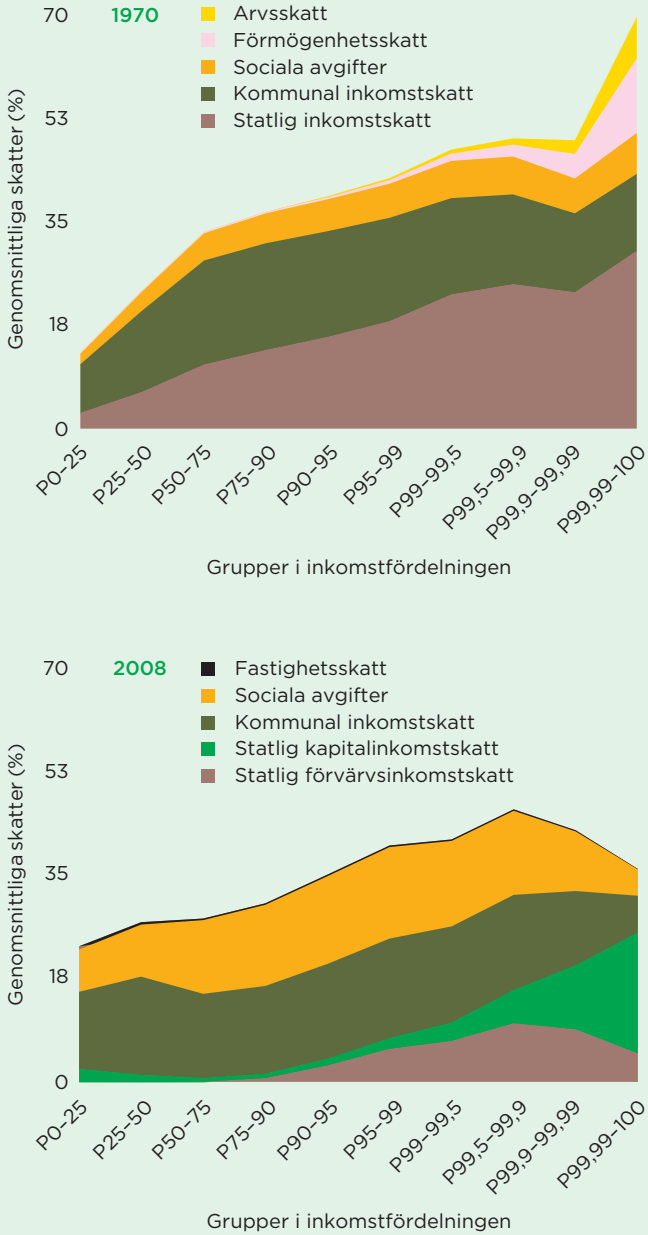
För att förstå graden av progressivitet i skattesystemet måste man därför studera olika typer av skatter och deras relativa betydelse för olika grupper i inkomstfördelningen. En nygjord analys av de svenska inkomst- och förmögenhetsskatterna avseende åren 1970 och 2008 visar på intressanta resultat. Utöver skatter på inkomster har även viktiga ägarskatter tagits med, som de på förmögenheter, fastigheter och arv. Dessutom jämförs Sverige dessa år med Frankrike, Storbritannien och USA, som nyligen har studerats av de franska nationalekonomerna Thomas Piketty och Emmanuel Saez (Piketty och Saez 2006).

Figur 3.4 visar den svenska skatteprogressiviteten och dess sammansättning i inkomstfördelningen åren 1970 och 2008.¹⁴ Ett av de mer intressantaste resultaten är att skatteprogressiviteten har minskat över tid. Det är här viktigt att noggrant analysera skatterna inom hela fördelningen, från grupper i botten upp till den yttersta toppen. I den senare återfinns de stora kapitalägarna och för att förstå hur ägarskatterna slår är det viktigt att analysen inkluderar även dem. År 1970 var genomsnittsskatten 13 procent i fördelningens lägsta fjärdedel (P0–25) och 70 procent i den högsta tiotusendelen (P99,99–100), en skillnad i skattesats på över fem gånger. Fyrtio år senare är samma gruppers skatter 23 procent respektive 36 procent, vilket är en och en halv gångs skillnad. Noteras bör att år 1970, som valts för den internationella jämförelsen nedan, kom just före skattereformen 1971, då skatteprogressiviteten ökade kraftigt. Med andra ord skulle trenden av minskad progressivitet ha varit ännu tydligare om ett senare år på 1970-talet valts.

Under perioden har även skatternas sammansättning förändrats. Till exempel har socialförsäkringarnas generella betydelse ökat, från

---

14. Underliggande data presenteras i appendix där även en närmare beskrivning av beräkningar och källor redovisas.

FIGUR 3.4 Progressiviteten i svenska inkomst- och ägarskatter, 1970 och 2008.

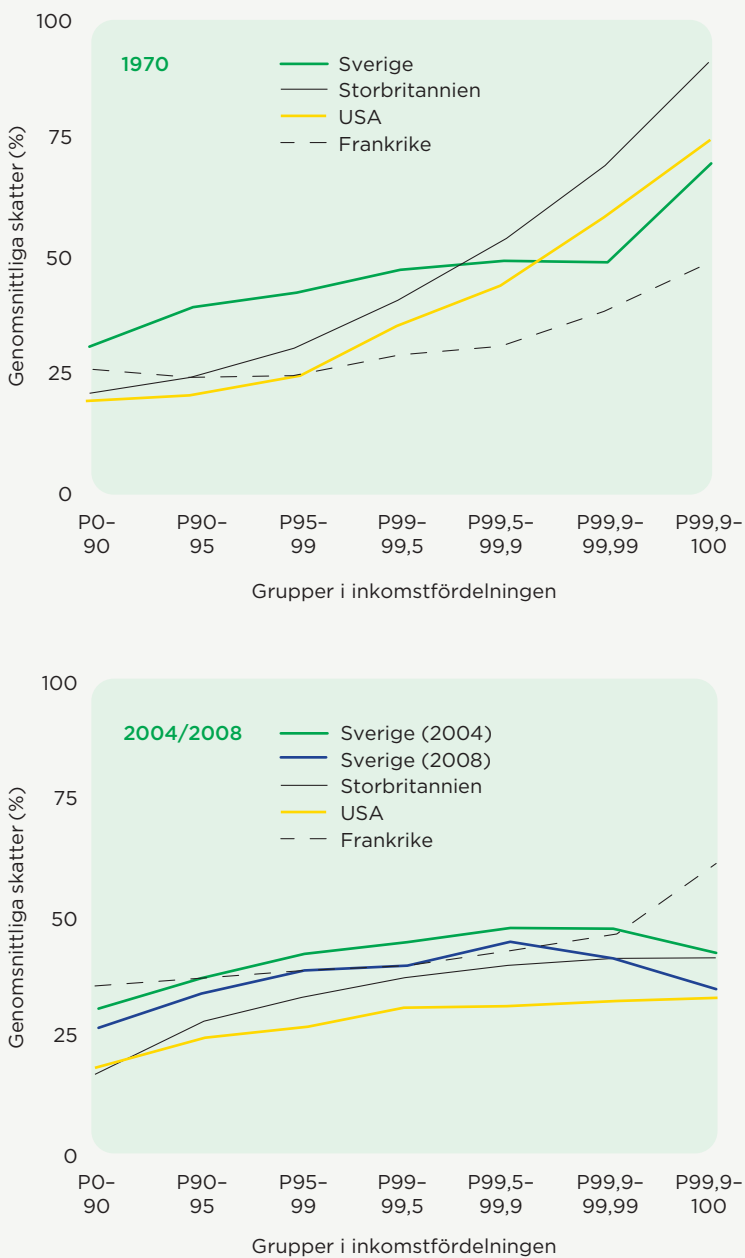
Källa: Riksrevisionsverket (1970) och SCB, Inkomst- och taxeringsregistret.

en total andel på knappt fem procent 1970 till över 12 procent 2008. Åt motsatt håll har ägarbeskattningen, det vill säga förmögenhets-, fastighets- och arvsskatterna, gått. År 1970 motsvarade de 3,9 procent av topprocentens inkomster (ej särredovisade), år 2008 endast 0,2 procent. Även den statliga inkomstskatten, som numera främst betalas av höginkomsttagarna, har blivit mindre betydelsefull.

I ett internationellt perspektiv följer Sverige samma mönster som de andra västländerna. Figur 3.5 visar att progressiviteten minskade även i Frankrike, Storbritannien, och USA under samma period. De svenska skatterna var 1970 inte mer progressiva än de franska eller brittiska, men väl klart högre i genomsnitt. Knappt fyrtio år senare är de svenska skatterna fortfarande i nivå bland de högsta, men de är samtidigt klart *minst* progressiva av alla jämförda länder.

Mot bakgrund av den relativt jämna svenska disponibla inkomstfördelningen (se tabell 3.1) verkar den alltså inte främst drivas av progressiva skatter utan snarare riktade bidrag. I själva verket har ett omfördelningsperspektiv varit att välfärdsutgifterna täcker sådant som låginkomsttagarna annars skulle ha haft svårt att skaffa sig (Bergh 2009). Att högskatteländer som Sverige har relativt låg grad av progressivitet kan dessutom förklaras av effektivitetsargument. Enligt Lindert (2004) är behovet av att hålla tillbaka skattesystemets bieffekter särskilt stort i länder med höga skatter. Sverige och flera andra länder går mot en ökad användning av breda, stabila skattebaser såsom just socialförsäkringar, konsumtionskatter och platta inkomstskatter (kommunalskatten).

Ett viktigt undantag är Sveriges beslut att ersätta fastighetsskatten, som nyligen ersattes med en lägre och betydligt mindre progressiv kommunal avgift. Den tidigare fastighetsbeskattningen var inte problemfri, exempelvis när det gällde konsekvenserna av snabba husprisökningar för hushåll med låga inkomster. Sammantagna var dock inte problemen av sådan natur att de överskuggade skattens många fördelar. Till skillnad från många andra skatter, inte minst inkomstskatten, har fastighetsskatten få snedvridande effekter på människors val att arbeta eller konsumera. Inte heller försämrar fastighetsskatten de kvaliteter som fastigheter besitter, till exempel centrala stadslägen eller sjöutsikt. Småhus utgör en stabil skattebas som inte flyttar utomlands om den beskattas, så som obligationshandeln gjorde i Sverige för tjugo år sedan, under valpskattens dagar. Givetvis var inte den tidigare fastighetsbeskattningen utan problem, men problemen var

FIGUR 3.5 Inkomst- och ägarskatteprogressiviteten i Sverige, Frankrike, Storbritannien, och USA, 1970 och 2004/2008.

Källa: Piketty och Saez (2006), Riksrevisionsverket (1970) och SCB, Inkomst- och taxeringsregistret.

inte av sådan natur att de överskuggade skattens många fördelar.¹⁵

Skatterna påverkar också den sociala rörligheten i samhället. Riktade skattesänkningar, exempelvis jobbskatteavdraget, som minskar marginaleffekterna av att gå från bidragstagande till sysselsättning har sannolikt stora positiva effekter på bidragstagarnas välfärd (Dahlberg m.fl. 2008). Givet den positiva korrelationen mellan föräldrars och barns socioekonomiska status kan dock sådana skatteåtgärder troligtvis även få konsekvenser för den sociala rörligheten som borde bli högre. I Sverige infördes ett jobbskatteavdrag 2007 som till skillnad från liknande avdrag i USA och Storbritannien inte fasades ut vid högre arbetsinkomster. Huruvida effekterna på låginkomsttagarnas arbetsutbud skulle ha varit större om man ökat avdraget för låginkomsttagare och minskat det vid högre inkomster är dock en öppen fråga eftersom det ännu inte finns några systematiska analyser av det svenska avdraget. En utfasad modell är dock mer komplicerad och kräver mer information till dem som den riktar sig till. En ny amerikansk studie visar att när skatterådgivare gav särskilt tydlig information till arbetslösa och låginkomsttagare om värdet av att arbeta mer hade detta markanta effekter i personernas arbetsutbud (Chetty och Saez 2009). Slutsatsen är att om Sverige planerar ytterligare jobbskatteavdrag bör dessa riktas till låginkomsttagare för att göra dem mindre kostsamma och kombineras med intensiva informationskampanjer.

Även förmögenhetsmobiliteten påverkas av skatternas struktur och storlek. Som visades i föregående avsnitt har Sverige av allt att döma en statisk förmögenhetsfördelning. Bland de rika är arv den sannolikt viktigaste förklaringen till låg rörlighet i toppen. Barn till rika föräldrar ärver typiskt sett en stor del av familjens förmögenhet och i förlängningen uppstår dynastibildningar vilket enligt många minskar jämlikheten i möjligheter och därför förklarar varför nästan alla utvecklade länder idag har en arvs- och gåvoskatt.¹⁶ Men förmögenhetsstrukturer cementeras också underifrån, vilket naturligtvis är värre ur ett socialt perspektiv. Det politiska jämlikhetsmålet måste därför snarare handla om att höja botten än att sänka toppen. Som redan nämnts innebär höga inkomstskatter, särskilt vid låga inkomster, att privatpersoner får det svårt att arbeta (och spara) sig till rikedom och därmed en finansiell plattform för att ta steget in i eget entrepre-

15. Se Lodin (2008) för en genomgång av argumenten för och emot en återinförd fastighetsbeskattning.

16. En lättillgänglig översikt av argumenten för och emot arvsbeskattning är Collins och Gates (2003).

nörskap. Visserligen har problemen minskat de senaste åren, vilket också antyds i figur 3.5. Men fortfarande betalar genomsnittspersonen i den lägsta fjärdedelen i inkomstfördelningen cirka 23 procent i skatt mot 13 procent 1970.

Politikens möjligheter II: Utbildning

Skatter utgör ett sätt för politiker att forma ett lands ekonomiska ojämlikhet, utbildningssystemet ett annat. Det finns flera kanaler genom vilket utbildning påverkar människors välfärd.¹⁷ En av de mest direkta är att utbildning ökar kompetensen och därmed även lönen. Om marknadens efterfrågan på högutbildade stiger mer än efterfrågan på lågutbildade kommer också skillnader i lön med avseende på utbildning att öka. Denna ökning i *utbildningspremi*, det vill säga avkastningen på extra utbildning, sänder viktiga signaler till samhällets utbildningsväsende, och medborgarna, om var utbildningsresurser bör sättas in. Men skillnaderna är inte alltid permanenta. I takt med att fler utbildas och andelen högutbildade stiger kommer löneskillnaderna att minska. Även om denna utbuds- och efterfrågemodell kan tyckas enkel förklarar den en påfallande stor del av utbildningspremiens utveckling i efterkrigstidens i USA (Goldin och Katz 2008).

Tyvärr är dock inte de verkliga arbets- och utbildningsmarknaderna alltid så effektiva som de förutsätts vara i modellernas värld. En orsak till detta är att det finns faktorer i personers utbildningsval som inte enbart beror på förväntad avkastning utan istället vilken familjebakgrund man har. Ett flertal studier visar att socioekonomiska bakgrundsfaktorer, som föräldrars yrken och utbildning (och även attityder till utbildning) har en inverkan på vilken utbildning deras barn väljer. En del av trögheterna i inkomströrlighet mellan generationer kan därmed förklaras av trögheter i utbildningsrörligheten. Barn till högutbildade och högavlönade föräldrar är oftast själva högutbildade och högavlönade.

Vad är då viktigast i bestämningen av ett barns utbildning: föräldrarnas utbildning eller ärvda egenskaper såsom intelligens eller attityder till studier? Som diskuterades i kapitlets inledning är frågan policyrelevant i samband med den politiska viljan att ge alla barn samma tillgång till utbildning. Genom att studera nationella utbildningsreformer har forskarna försökt utröna utbildningens betydelse.

17. Detta avsnitt är inspirerat av översikterna Björklund och Jäntti (2009) och Machin (2009).

Särskilt intressanta har reformer som minskar inslaget av tidig uppdelning av elever i olika utbildningsinriktningar utifrån egna val eller testbaserade nivågrupperingar varit. Studier av grundskolreformerna i Sverige på 1950-talet (Meghir och Palme 2005, Holmlund, Lindahl och Plug 2008), Norge på 1960-talet (Black, Devereux och Salvanes 2007) och Finland på 1970-talet (Pekkarinen, Uusitalo, Pekkala 2009) visar att reformerna dels höjde den allmänna utbildningsnivån samt att de särskilt gynnade barn till lågutbildade föräldrar och minskade kopplingen i utbildnings- och inkomststatus mellan generationer.

Det finns flera sätt som politiker kan minska familjebakgrundens betydelse för utbildningsvalet. Ett är riktade utbildningssatsningar. Redan idag finns en uttalad ambition i skollagen att kommuner ska ge större resurser till skolor där behoven är större, till exempel som en följd av att de ligger i socioekonomiskt svaga områden. Det finns dock tecken på att systemet inte följs. Skolverket uppger att endast ett fåtal kommuner bedriver omfattande omfördelning och att endast ett par procent av den totala budgeten utgörs av socioekonomiskt riktade tillägg. Detta samtidigt som Skolverket konstaterar att skillnader mellan skolor är stora och att den kompensatoriska resursfördelningen inte varit tillräcklig. Vidare inkluderar tre av tio kommuner inte friskolor i den behovsrelaterade omfördelningsplanen (Skolverket 2009). Förutom att detta bryter mot skollagen skapas tydliga incitament för friskolor att agera taktiskt i elevrekrytering för att maximera resurser.

Om friskolor lokaliseras sig i socioekonomiskt välmående områden kommer deras resurstilldelning vara större än de kommunala skolornas (vilka får mindre pengar enligt kommunernas omfördelningsplan), vilket skapar olikhet i förutsättningar. På sikt kan en situation uppstå där kommunala skolor trängs undan från socialt välbärgade områden och helt dominerar i socialt utsatta områden, med följd att den riktade utgiftspolitikerna havererar.

Sammantaget visar forskningen om utbildningens betydelse för ojämlikheten att det är på för- och grundskoleområdet som politiken har sin viktigaste roll att spela. Detta kan ske genom att verka för breda ingångar, ett homogent utbildningsinnehåll, en resurstilldelningsstruktur som är lika för privata och kommunala skolor, och även riktade understöd till aktörer i socioekonomiskt utsatta områden. Dessa och liknande åtgärder ökar jämlikheten i möjligheter utan att nämnvärt minska signalvärdet i att det ska löna sig att studera.

Slutsatser

Sverige är i flera avseenden ett av världens jämlikaste länder. Inkomsterna är jämnt fördelade och den sociala rörligheten mellan generationer är hög. Detta är till stor del ett resultat av en ekonomisk politik som under lång tid eftersträvat en kombination av jämlikhet och effektivitet.

På samma gång står landet idag inför flera utmaningar, vissa till följd av den rådande finanskrisen medan andra beror på andra faktorer. En är strukturomvandlingen från industri- till tjänstesamhälle. En annan den allt djupare politiska och ekonomiska integrationen med omvärlden och en ökad arbetskraftsinvandring. De välfärdsinstitutioner vi vant oss vid kommer att sättas under ökad press och detta kommer att få konsekvenser för den ekonomiska ojämlikheten.

Jag har i det här kapitlet identifierat områden där det finns utrymme att förbättra jämlikheten i ekonomiska utfall och möjligheter. Dessa utmynnar i följande fyra konkreta rekommendationer till politikerna.

RÅD TILL FINANSMINISTERN

- Förmögenhetsdynamiken i samhället kan förbättras. Skapandet av nya förmögenheter och individers förflyttning längs fördelningen är positivt för hela samhället. Ett sätt att befärma detta skulle kunna vara att låta människor belåna, eller ta ut, delar av sitt pensionskapital för att lättare kunna realisera deras potential som exempelvis entreprenörer.
- Användandet av riktade jobbskatteavdrag bör utökas. Detta förstärker drivkrafterna för egen sysselsättning. Skatteavdraget bör dock riktas mot låginkomsttagare och fasas ut vid högre inkomstnivåer för att begränsa dess kostnad, samt kombineras med en särskild informationskampanj om dess konstruktion.
- En statlig fastighetsskatt bör återinföras. Fastighetskatten är en av de minst ekonomiskt skadliga formerna av beskattning. Att den råkar vara synligare, och mindre populär, än andra skatter bör inte hindra ansvarsfulla politiker att stå upp för dess användbarhet.
- Den behovsrelaterade resursfördelningen i grundskolan bör förstärkas. Skolverket konstaterar att den inte är tillräcklig. Samhället ska garantera att alla medborgare får en likvärdig grundskoleutbildning för att ge dem samma möjligheter att välja den fortsatta utbildnings- och karriärväg som bäst passar deras förutsättningar och ambitioner.

- Bergh, Andreas (2009), *Den kapitalistiska välfärdsstaten: om den svenska modellens historia och framtid*, Stockholm: Norstedts.
- Beshears, John, James J. Choi, David Laibson och Birgitte C. Madrian (2008), »A Primer on 401(k) Loans«, Working Paper, Harvard University.
- Björklund, Anders och Richard B. Freeman (2006), »Mot optimal jämlikhet? Sveriges sökande efter ekonomins Valhalla«, i R. B. Freeman, B. Swedenborg och R. Topel (red.), *Att reformera välfärdsstaten. Amerikanskt perspektiv på den svenska modellen*, Stockholm: SNS Förlag.
- Björklund, Anders och Markus Jäntti (2009), »Intergenerational Income Mobility«, i W. Salverda, B. Nolan, och T. M. Smeeding (red.), *Oxford Handbook of Economic Inequality*, Oxford: Oxford University Press.
- Björklund, Anders, Markus Jäntti och Matthew Lindquist (2009), »Brother Correlations in Income for Swedish Men Born 1932–1968«, *Journal of Public Economics*, 93, s. 671–680.
- Björklund, Anders, Jesper Roine och Daniel Waldenström (2008), »Intergenerational Top Income Mobility in Sweden – A Combination of Equal Opportunity and Capitalistic Dynasties«, Institutet för Näringslivsforskning, IFN WP nr 775.
- Black, Sandra E., Paul J. Devereux och Kjell G. Salvanes (2005), »Why the Apple Doesn't Fall Far: Understanding Intergenerational Transmission of Human Capital«, *American Economic Review*, 95, s. 437–449.
- Bratberg, Espen, Ernst A. Nilsen och Kjell Vaage (2007), »Job Losses and Child Outcomes«, IZA DP nr 2895.
- Bång, Joakim och Daniel Waldenström (2009), »Rörlig ersättning till vd »vad säger forskningen?«, *Ekonomisk Debatt*, 37, s. 41–56.
- Chetty, Raj och Emmanuel Saez (2009), »Teaching the Tax Code: Earnings Responses to an Experiment with EITC Recipient«, NBER WP nr 14836.
- Collins, Charles och William H. Gates Sr. (2003), *Wealth and Our Commonwealth: Why America Should Tax Accumulated Fortunes*, Boston, MA: Beacon Press.
- Corak, Miles (2006), »Do Poor Children Become Poor Adults? Lessons from a Cross Country Comparison of Generational Earnings Mobility«, IZA DP nr 1993.
- Dahlberg, Matz, Karin Edmark, Jesper Hansen, och Eva Mörk (2008), *Fattigdom i folkhemmet – från socialbidrag till självförsörjning*, Valfärdsrådets rapport 2008, Stockholm: SNS Förlag.
- Edmark, Karin och Kajsa Johansson (2007), »Does Growing Up with Parents on Welfare Affect Childrens Future Welfare Benefit Receipt?«, Stencil, Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet.

- Feldstein, Martin (1999), »Reducing Poverty Not Inequality«, *Public Interest*, 137, s. 33–41.
- Glete, Jan (1987), *Ägande och industriell omvandling*, Stockholm: SNS Förlag.
- Goldin, Claudia och Lawrence Katz (2008), *The Race between Education and Technology*, Cambridge, MA: Belknap Press.
- Holmlund, Helena, Mikael Lindahl och Ernst Plug (2008), »The Causal Effect of Parent's Schooling on Children's Schooling: A Comparison of Estimation Methods«, IZA DP nr 3 630.
- Jencks, Christopher och Laura Tach (2006), »Would Equal Opportunity Mean More Mobility?«, i S. L. Morgan, D. B. Grusky och G. S. Fields (red.), *Mobility and Equality: Frontiers in Research in Sociology and Economics*, Stanford: Stanford University Press.
- Jäntti, Markus, Bernt Bratsberg, Knut Røed, Oddbjørn Raaum, Robin Naylor, Eva Österbacka, Anders Björklund och Tor Eriksson (2005), »American exceptionalism in a new light: a comparison of intergenerational earnings mobility in the Nordic countries, the United Kingdom and the United States«, Working paper, Stockholm University.
- Kopczuk, Wojciech och Emmanuel Saez (2004), »Top Wealth Shares in the United States, 1916–2000: Evidence from Estate Tax Returns«, *National Tax Journal*, 57, s. 445–488.
- Krueger, Dirk och Fabrizio Perri (2006), »Does Income Inequality Lead to Consumption Inequality? Evidence and Theory«, *Review of Economic Studies*, 73, s. 163–193.
- Lindert, Peter (2004), *Growing Public: Social Spending and Economic Growth since the 18th Century*, Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Lindh, Thomas och Henry Ohlsson (1996), »Self-employment and windfall gains: Evidence from the Swedish Lottery«, *Economic Journal*, 106, s. 1515–1526.
- Lodin, Sven-Olof (2008), »Kapital- och fastighetsbeskattningen – idag och imorgon«, Underlag till Globaliseringsrådets skattegrupp, Globaliseringsrådet, Regeringskansliet.
- Machin, Stephen (2009), »Education and Inequality«, i W. Salverda, B. Nolan, och T. M. Smeeding (red.), *Oxford Handbook of Economic Inequality*, Oxford: Oxford University Press.
- Mayer Susan E. (2001), »How did the increase in economic inequality affect educational attainment?«, *American Journal of Sociology*, 107, s. 1–32.
- Mayer, Susan E. och Leonard M. Lopoo (2005), »Has the Intergenerational Transmission of Economic Status Changed?«, *Journal of Human Resources*, 40, s. 169–185.
- Meghir, Costas och Mårten Palme (2005), »Educational Reform, Ability, and Family Background«, *American Economic Review*, 95, s. 414–425.
- Neckerman, Kathryn M. och Florencia Torche (2007), »Inequality: Causes and Consequences«, *American Review of Sociology*, 33, s. 335–357.

- Nordström Skans, Oskar (2004), »Scarring Effects of the First Labour Market Experience: A Sibling Analysis«, IFAU WP 2004:14.
- Nykvist, Jenny (2008), »Entrepreneurship and Liquidity Constraints: Evidence from Sweden«, *Scandinavian Journal of Economics*, 110, s. 23–43.
- OECD (2008a), *Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries*, Paris: OECD.
- OECD (2008b), *Education at a Glance 2008. OECD Indicators*, Paris: OECD.
- Oreopolous, Philip, Marianne Page och Ann Huff Stevens (2008), »The Intergenerational Effects of Worker Displacement«, *Journal of Labor Economics*, 26, s. 455–483.
- Pekkarinen, Tuomas, Ruope Uusitalo och Sari Pekkala (2009), »Education Policy and Intergenerational Income Mobility: Evidence from the Finnish Comprehensive School Reform«, *Journal of Public Economics*, 93, s. 965–973.
- Piketty, Thomas och Emmanuel Saez (2006), »How Progressive is the US Federal Tax System?«, *Journal of Economic Literature*, 21, s. 3–24.
- Quadrini, Vincenzo (1999), »The Importance of Entrepreneurship for Wealth Concentration and Mobility«, *Review of Income and Wealth*, 45, s. 1–19.
- Rablen, Matthew D. och Andrew J. Oswald (2008) »Mortality and Immortality: The Nobel Prize as an Experiment into the Effect of Status upon Longevity«, *Journal of Health Economics*, 27, s. 1462–1471.
- Riksrevisionsverket (1970), *Taxeringsstatistiska undersökningar*, Stockholm: RRV.
- Roemer, John (1998), *Equality of Opportunity*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Roine, Jesper och Daniel Waldenström (2006), »Svenska toppinkomsters utveckling 1903–2004«, *Ekonomisk Debatt*, 34, s. 16–33.
- Roine, Jesper och Daniel Waldenström (2009), »Wealth Concentration over the Path of Development: Swede, 1873–2005«, *Scandinavian Journal of Economics*, 117, s. 153–186.
- Roine, Jesper och Daniel Waldenström (2010), »Top Incomes in Sweden over the Twentieth Century«, i A. B. Atkinson och T. Piketty (red.), *Top Incomes: A Global Perspective*, Oxford: Oxford University Press.
- Sahlin, Mona (2009), »Starkare tillsammans – vi vill bygga möjligheternas land«, Öppningsanförande vid Socialdemokraternas partikongress 28 oktober 2009.
- Skolverket (2009), »Resursfördelning utifrån förutsättningar och behov?«, Rapport 330, Stockholm: Skolverket.
- Socialstyrelsen (2009), »Ekonomiskt bistånd kvartal 1–3, år 2009. Läns- och kommunvis redovisning av utbetalt bistånd«, Stockholm: Socialstyrelsen.

- 68 Statistiska Centralbyrån (2009), »Inkomstfördelningsundersökningen 2007«, HE 21 SM 0901, Örebro: SCB.
- Subramanian, S. V. och Ichiro Kawachi (2004), »Income Inequality and Health: What Have We Learned So Far?«, *Epidemiologic Review*, 26, s. 78–91.
- Wahl, Jenny (2003), »Riches to Riches: The Importance of Intergenerational Transfers on Wealth Distribution«, *Social Science Quarterly*, 84, s. 278–296.
- Wallen, Fabian och Stefan Fölster (2009), *Sjanghaja de som ligger – Sveriges mest missförstådda samhällsordning*, Stockholm: Hjalmarsson & Högborg.